

- даних. – М., 1983. – 464 с.
4. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. /О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. – 2-е вид. – К.: Каравела, 2008. – 400 с.
 5. Говорун Т.В., Кікінежді О.М. Гендерна психологія: Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 308 с.
 6. Ильин Е.П. Дифференциальная психология мужчины и женщины. – СПб.: Питер, 2006. – 544 с.
 7. Истратова О.Н., Эксакусто Т.В. Справочник психолога средней школы /Серия «Справочники». – Ростов н/Д.: «Феникс», 2003. – 512 с.
 8. Келли Дж. Теории личности: психология личных конструктов. – СПб: Речь, 2000. – 249 с.
 9. Мельников В.М., Ямпольский Л.Т. Введение в экспериментальную психологию личности. – М., 1985. – 315 с.
 10. Окунь Я. Факторный анализ: Пер. с польск. Г.З.Давидовича. Науч. ред. и авт. предисл. В.М.Жуковская. – М.: Статистика, 1974. – 200 с.
 11. Харман Г. Современный факторный анализ. – М., 1972. – 485 с.

В статье представлены результаты факторно-аналитического изучения латентных личностных конструктов профессиональных предпочтений старшеклассников, особенности, закономерности и гендерные отличия восприятия ими профессий. Отмечены весомые противоречия критериальных взглядов на профессии учителями, ориентированных на теоретическое преподавание и обсуждение, и прагматической системы личностных конструктов учеников, ориентированной на личностные действия в профессии. Предложено модифицировать систему профориентационной работы на основе изменения критериев и подходов учителей в форме приближения и обращения к составляющим конструктивной системы учеников.

In article results of factorial-analytical studying latent personal constructs professional preferences of senior pupils are presented, to feature, laws and gender differences of perception by them of trades. Powerful contradictions criterion sights on professions by the teachers, focused on theoretical teaching and discussion, and pragmatic systems personal constructs pupils, oriented on personal actions in a trade are noted. It is offered to modify system profession oriented works on the basis of change of criteria and approaches of teachers in the form of approach and the reference to components construct systems of pupils.

Статтю подано до друку 19.01.2012.

© 2012 р.

Л.В. Долинська, О.І. Пенькова (Київ)

ЦІННІСНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ СІМЕЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Актуальність дослідження. Проблема цінностей посідає одне з чільних місць у психологічній науці. Особливість категорії «цінність» полягає в тому, що вона водночас є предметом і ставленням до цього предмета. Багато авторів стверджують, що саме цінності визначають особливості і характер відносин особистості з середовищем, з сім'єю і це, в свою чергу, детермінує особливості її поведінки (Ананьєв Б.Г. [1], Боришевський М.Й. [3], Шорохова К.В. [14], Ядов В.О.[15] та ін.

Як філософська категорія «цінність» означає, по перше, позитивну чи негативну значущість будь-якого об'єкта, на відміну від його екзистенціальних і якісних характеристик (предметні цінності), по-друге, нормативно-наказову оцінну грань явищ суспільної свідомості (суб'єктивні цінності, або цінність свідомості). До предметних цінностей відносять, приміром, споживчу вартість продуктів праці, культурне надбання минулого, корисний ефект чи теоретичне значення наукової істини тощо. До цінностей свідомості відносять суспільні настановлення і оцінки, імперативи і заборони, цілі і проекти, що виражаються у формі нормативних уявлень (про добро і зло, справедливість, прекрасне і потворне, про смисл і призначення людини, ідеали, норми, принципи, дії тощо). Предметні цінності і цінності свідомості – два полюси ставлення людини до світу. Перші виступають як його об'єкти, взяті лише в їх суб'єктивно-психологічному, афективно-вольютивному визначенні, у вигляді спрямувань, шанування, ставлення або засудження, а другі – як вираз того ж ставлення з боку суб'єкта, у якому інтереси і потреби перекладені на мову ідеального, мисленнєвого і уявного. Предметні цінності є об'єктами оцінки і припису, а суб'єктивні – способом і критерієм цих оцінок [8, с. 4].

Як стверджує Столін В.О.: «Залучення дитини в реальні взаємовідносини і діяльність дорослих сприяє формуванню її системи цінностей і визначенню себе відносно цієї системи. Багато з цих цінностей, зокрема такі, як праця, та чи інша професія закладаються у сім'ї, так само, як і негативні мораль і цінності батьків впливають на формування особистості дитини» [9, с.55].

На всіх етапах розвитку дитини в сім'ї, як на неї, так і на її батьків справляють постійний вплив різні фактори соціального середовища. Так, Гребенников І.В. до таких факторів відносить: « матеріальні і побутові умови; численність і структуру сім'ї, її ідейно-моральний та емоційно-психологічний клімат; рівень розвитку сімейного колективу; характер взаємин між його членами; трудову атмосферу сім'ї; життєвий досвід і культурно-освітній рівень дорослих членів сім'ї; наявність вільного часу і характер організації сімейного дозвілля; особистий приклад батьків; можливість використання засобів масової інформації і культури; систему і характер внутрішньосімейного спілкування і спілкування сім'ї з навколишнім середовищем; рівень педагогічної культури дорослих членів сім'ї (в першу чергу матері та батька); розподіл педагогічних впливів тощо» [4, с.11-12].

Цілком зрозуміло, що перераховані чинники впливають на виховний потенціал сім'ї, але не всі вони однаково значущі за своїм складом та змістом. Як зазначає В.Я. Тітаренко, з виокремленням таких чинників, аналізом тих специфічних виховних можливостей і механізмів, якими кожен з них володіє, насамперед пов'язана розробка педагогічно раціональної соціальної тактики і стратегії, спрямованих на активізацію процесу формування особистості в сім'ї.

До найбільш важливих факторів він відносить: а) внутрішньосімейні взаємини (між подружжям, батьками і дітьми), б) ідейно-політичний і моральний досвід батьків, в) організація життєдіяльності сім'ї, г) численність і склад сім'ї, д) рівень педагогічної культури батьків та рівень їх освіти, е) ступінь відповідальності старших за виховання дітей [11, с.17].

Особливу роль у становленні особистості школярів відіграє емоційна атмосфера сім'ї, оскільки саме тут у них формуються високі моральні якості. Приклад батьків є тим першим соціальним досвідом, який засвоюють діти протягом свого життя. Це спілкування специфічне, неповторне, бо воно будується на почутті любові, прихильності батьків до дітей і навпаки. Батьки впливають при цьому на них усіма гранями своєї особистості: зовнішністю, поглядами, інтересами, ставленням до праці та до навколишніх. Слід зазначити, що вплив батьківського прикладу посилюється, як правило, загальною атмосферою сім'ї, яка будується на основі групової свідомості і загального стилю поведінки батьків.

На основі аналізу психологічних досліджень можна зробити висновок, що цінність є багатогранним утворенням в результаті суб'єкт - об'єктних відносин. З дефініцією «цінність»

нерозривно пов'язане поняття «ціннісні орієнтації». Ціннісні орієнтації – це феномен, що відображає позитивну чи негативну значущість для особистості предметів або явищ соціальної дійсності. Особливого значення набуває зв'язок ціннісних орієнтацій зі спрямованістю особистості, яка характеризує останню з точки зору її соціальної і моральної зрілості. Зміст спрямованості – це, насамперед, детермінуюче, соціально зумовлене ставлення до діяльності. Саме через спрямованість і можливе реальне виявлення ціннісних орієнтацій дитини (Ананьєв Б.Г. [1], Боришевський М.Й. [3], Рубінштейн С.Л. [8]). Зокрема, Рубінштейн С.Л. підкреслював: «Наявність цінностей є віддзеркалення небайдужості людини до навколишнього світу, що впливає із значущості різних сторін, аспектів світу для людини, для її життя» [8, с. 366].

Система ціннісних орієнтацій індивідуальна для кожної особистості. На думку Дубровіної І.В., Круглова В.С. [6], сформованість особистості можна оцінювати в залежності від того, як у свідомості особистості диференціюються ті чи інші цінності, наскільки змістовні ціннісні орієнтації, що притаманні конкретному періоду в житті особистості, відповідають інтересам суспільства.

Харламенкова Н.Є. зазначає: «Будь-яка цінність являє собою особливу психічну реальність, у якій передано відповідне ставлення людини до деяких аспектів буття (зовнішнього і внутрішнього) порівняно з іншими його гранями. Метою цього процесу є необхідність структурування світу, оволодіння ним і привласнення його...» [13, с. 83].

Отже, здійснений аналіз підтвердив актуальність проблеми. Водночас слід наголосити на відсутності експериментальних робіт, які б досліджували дане питання з точки зору системного підходу, у контексті якого можливо бачити причинно-наслідкові зв'язки між ціннісною спрямованістю школярів та сімейною взаємодією.

Виклад основного матеріалу дослідження. Потреба у дослідженні духовних сімейних цінностей підлітків та юнаків є вельми актуальною, оскільки саме в цей період у дітей відбуваються інтенсивні гормональні і тілесні зміни, розвиваються когнітивна і емоційна сфери психіки, реконструюються взаємини з батьками і ровесниками, формується Я-ідентичність, здійснюється довільна регуляція поведінки тощо.

Про необхідність дослідження цього питання висловлюються психологи, педагоги, батьки, громадськість та ін. Описуючи стан освітньо-виховної роботи у навчальних закладах, Фельдштейн Д.І. зазначає: «У нашому суспільстві склалась якісно нова картина – не просто відкинута всі ідеали, але й відсутні значущі суспільні сили, які б відповідально утверджували нові норми, принципи, що викликають довіру у людей... Позиція дорослої спільноти по відношенню до дитинства характеризується таким чином. Уже п'ять-сім років потому дорослі загалом втратили контакти з дітьми – їм було ніколи, не до них. Батьківська турбота виявилась в тому, щоб одягти, нагодувати, влаштувати до престижної школи, хорошого гуртка, тобто турбота здійснювалась на споживацькому рівні. Духовна частина віддавалась школі, яка по суті багато років не контролювалась суспільством. Сьогодні позиція дорослих відзначається відчуженістю і безпорадністю: з одного боку, батьки, вчителі розводять руками, мовляв, нічого не можна з дітьми зробити, з іншого – дітям стало все дозволено. Це не значить, звичайно, що сьогодні у нас нема сімей, де виявляється багатогранна турбота про дітей. Зрозуміло, є багато ентузіастів. Дорослі – не однорідна група. Але загалом у соціумі відсутня ефективно діюча «решітка» моральних норм, які встановлюються дорослою спільнотою відносно дитинства» [12, с. 345].

У багатьох психологічних дослідженнях (Божович Л.І. [2], Боришевський М.Й. [3], Фельдштейн Д.І. [12], Харламенкова Н.Є. [13]) підлітковий вік характеризується наявністю суперечливих тенденцій соціального та особистісного розвитку індивіда.

Божович Л.І. стверджує, що «...криза підліткового віку пов'язана з виникненням у цей період нового рівня самосвідомості, характерною рисою якого є поява у підлітка здатності і потреби пізнати самого себе як особистість... Це викликає у нього прагнення до

самоствердження, самовираження (тобто прагнення виявити себе у тих якостях особистості, які він вважає цінними) і самовиховання. Депривація зазначених вище потреб і складає основу кризи підліткового віку» [2, с. 136].

Підлітковий вік, - зауважує Харламенкова Н.Є., - передбачає пошук шляхів уникнення батьківської опіки. Іноді помилково думають, що підліток відмовляється від батьківських порад, оскільки не має в них потреби. Насправді це не так. Не зважаючи на зменшення впливу сім'ї і відчуження від неї, підлітку просто необхідно отримувати зворотній зв'язок саме від дорослих людей: збереження таких контактів забезпечує більш швидкий процес адаптації підлітка до дорослого життя, надає підтримку при необхідності прийняття і розв'язання складних проблем, захищає від ризикованих кроків. [13, с.116].

Не випадково, що, з одного боку, для цього вікового періоду показовими є такі негативні прояви як дисгармонійність особистості, згортання або зміна інтересів, а також протестний характер поведінки стосовно дорослих. З іншого боку, цей період вирізняється великою кількістю позитивних характеристик: зростає самостійність, більш різноманітними та змістовними стають взаємини з ровесниками і дорослими, значно розширюється, істотно змінюється сфера діяльності підлітка, розвивається відповідальне ставлення до себе та до інших людей. Разом з тим, це - найвідповідальніший період, бо тут закладаються основи моральності, формуються соціальні настанови, ставлення до себе, до інших людей, до суспільства загалом.

Підлітковий вік, - зазначає Фельдштейн Д.І., - це час інтенсивного формування світогляду, моральних переконань, суджень, якими підростаюча особистість починає керуватися у своїй поведінці. [12, с. 165].

Актуальною і сьогодні залишається думка Сухомлинського В.О.: «Підлітковий вік – це надзвичайно важливий період становлення громадянина, період, коли світ турбот, тривоги, хвилювань і сподівань Батьківщини входить у людське серце особливо бурхливо і яскраво. І від того, що саме увійде в серце дітей у цей період, залежить, якими людьми стануть вони». [10, с. 29].

Подібні суперечливі тенденції соціального та особистісного становлення певною мірою зберігаються і в юнацькому віці. Як засвідчують психолого-педагогічні дослідження, проблему юності необхідно розв'язувати комплексно з урахуванням як внутрішніх, так і зовнішніх закономірностей розвитку. Так, Кон І.С. зазначає: «Юність – завершальний етап первинної соціалізації. Це ставить перед школою три взаємопов'язаних завдання. Школа має підготувати старшокласника, по-перше, до праці, по-друге, до сімейного життя, і, по-третє, до суспільно-політичної діяльності, до виконання громадянських обов'язків. Жодне з цих завдань не може бути розв'язане окремо від інших. Комплексний підхід до виховання означає нерозривну єдність ідейно-політичного, трудового і морального виховання, до того ж з усіма цими питаннями школа працює не одна, а у співдружності з іншими громадськими інститутами». [7, с. 359].

Важливе місце у вихованні посідає сім'я, бо саме тут дитина долучається до усіх життєво важливих видів діяльності: інтелектуально-пізнавальної; трудової; громадської; художньо-творчої; ігрової тощо. Система чинників, які впливають на дитину, складна, динамічна. Багато тут залежить від індивідуальних, суб'єктивних або ж випадкових умов.

Дослідження здійснювалося у два етапи: на першому етапі вивчався взаємозв'язок між духовною спрямованістю підлітків та сімейно-родинними ціннісними орієнтаціями. Мета другого етапу роботи полягала у дослідженні змісту системи родинних ціннісних орієнтацій, що сприяють розвитку духовності старшокласників та таких, що гальмують цей процес.

З метою з'ясування духовної спрямованості сімейно-родинних ціннісних орієнтацій ми застосували анкету, у якій просили школярів (N = 100) і їх батьків (N = 100) прорангувати за

ступенем значущості список із п'ятнадцяти пунктів, що включають перелік цінностей різних сфер духовного життя людини, а саме: інформаційної, наукової і культурної. Досліджувані – учні 7 та 11 класів СЗШ № 184 м. Києва.

Результати дослідження дають змогу констатувати наступне: підлітки так само, як і їх батьки диференційовано підходять до змісту духовних цінностей. Рівень оцінки залежить не лише від змісту, що визначає дану цінність, а й від того, як досліджувані до неї ставляться. Так, перші місця вони віддають таким якостям як: національна свідомість і історична пам'ять. Також виявлено однорідність показників за наступними параметрами: стійкі патріотичні почуття, уміння самостійно здобувати знання, готовність до практичного застосування знань та вмінь, виховання творчого ставлення до праці.

Аналіз результатів експерименту дозволяє виявити таку ієрархію пріоритетів у духовних цінностях підлітків: прагнення розвивати пізнавальні інтереси, здібності і творчу активність при опануванні знань; уміння діяти у відповідності з власними переконаннями, потреба брати участь у житті країни; виховання творчого ставлення до праці, підготовка до свідомого вибору професії.

Батьки ж віддають перевагу іншим цінностям: негативне ставлення до нав'язування іншому власних думок, оцінок, поглядів; формування правосвідомості й виховання громадянської відповідальності. Слід підкреслити, що як підліткам, так і батькам притаманна низька зацікавленість політикою.

Наші дані свідчать, що у свідомості досліджуваних домінують цінності, зумовлені матеріальними чинниками. Соціальний статус сім'ї, щоденна боротьба з матеріальними і побутовими нестатками розкривають мало можливостей для становлення духовності в її високому розумінні. Недостатній культурний розвиток того оточення, в якому формується підліток, зумовлює суперечності, що перешкоджають вихованню духовності. Ідейно-моральна атмосфера сім'ї не є цілісною, вона буває неоднорідною, а в деяких своїх елементах – суперечливою.

Перейдемо до розгляду результатів другого етапу дослідження, мета якого полягала у з'ясуванні взаємозв'язків між духовною спрямованістю старшокласників та сімейно-родинними ціннісними орієнтаціями, у розкритті психологічних чинників, що зумовлюють цей зв'язок.

Дані анкетування свідчать, що наші досліджувані, так само, як і підлітки, диференційовано підходять до аналізу духовних цінностей. Слід констатувати, що отримані результати розкривають певний взаємозв'язок між відповідями старшокласників і їх батьків. Ієрархія їх ставлень до духовності характеризується тим, що головними цінностями вони вважають такі: національна свідомість; вміння керуватися духовно-естетичними принципами у власній поведінці; уміння самостійно здобувати знання, постійно знайомитися з найновішими досягненнями науки і техніки; прагнення розвивати пізнавальні інтереси, здібності і творчу активність при опануванні знань.

Необхідно зауважити, що так само однотайно наші досліджувані визначились з останніми місцями, куди віднесли наступні цінності: уміння діяти у відповідності з власними переконаннями, потреба брати участь в житті країни; стійкі патріотичні почуття, дієва налаштованість на реальні справи, в яких реалізується почуття громадянського обов'язку; усвідомлення належності до національної спільноти; негативне ставлення до нав'язування іншому власних думок, оцінок, поглядів; потреба опанувати політичні знання.

Як бачимо, зазначені феномени впливають на різні структурні компоненти духовних цінностей неоднаково. Ціннісну єдність визначають у більшій мірі науково-пізнавальна та духовно-естетична спрямованість. Роль цих факторів для учнів і їх батьків важко переоцінити. Науково-пізнавальна цінність – це потреба в знаннях, в освіті, в науці тощо; духовно-естетична – потреба у видовищах, музиці, живописі, в художньому слові – що для старшого шкільного віку є найбільш актуальним. Адже саме у цьому віці соціальні спрямування юнаків носять яскраво

виражений характер пошуку індивідуальних шляхів у житті, власних форм соціального ствердження. Більшість батьків теж неодмінною умовою успішного життя своїх дітей вважають освіту, престижну професію, яку неможливо отримати без необхідних здібностей і знань. Отже, як засвідчили результати анкетування, під поняттям «духовність» досліджувані розуміють соціально-значущі ідеали, культурно-естетичні цінності.

Варто підкреслити, що ідеологічна спрямованість кожної сім'ї виявляється дещо специфічно і залежить від багатьох факторів, в тому числі: матеріальних, культурних, громадянських тощо. Як показало наше дослідження, цілісна єдність визначається науково-пізнавальною та культурно-естетичною спрямованістю духовних цінностей. Що ж стосується інформаційних цінностей, то учні віддають їм належне, згадуючи, що всі члени сім'ї щоденно цікавляться телевізійними новинами, читають газети та журнали, але ця обставина не сприяла виокремленню цього показника як провідного у становленні духовності сім'ї.

Висновки. Формування духовних почуттів вимагає від особистості значних зусиль, і найважливішим критерієм їх розвитку має стати міра погодженості між способом життя сім'ї та нормативно-ціннісною моделлю суспільства. Взаємодія з батьками набуває вирішального значення в підлітковому і юнацькому віці, бо саме цей період відзначається великою кількістю позитивних проявів: більш різноманітними та змістовними стають взаємини з ровесниками і дорослими, істотно змінюється ставлення до себе, до інших, до суспільства загалом.

Як засвідчили результати нашого дослідження, діапазон системи духовних цінностей школярів може бути значно ширшим, ніж обсяг загальноприйнятих цінностей конкретної сім'ї. Великого значення для учнів та їх батьків набувають цінності, пов'язані з соціальним статусом сім'ї: освітою, професією, загальним культурним рівнем членів родини, а також з економічним становищем і, нарешті, цінності, які пов'язані з відпочинком та дозвіллям. Цінності сім'ї залежать від характеру включення її членів у життєдіяльність суспільства, від повноти спілкування, яке складає зміст діяльності школярів та їх батьків, від тієї системи суспільних і міжособистісних взаємин, у яких існує людина.

Література

1. *Ананьев Б.Г.* Человек как предмет познания. – Л.: ЛГУ, 1968. – 338 с.
2. *Божович Л.И.* Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. – 464с.
3. *Боришевський М.Й.* Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: Монографія. – К.: Академвидав, 2010. – 416с.
4. *Гребенников И.В.* Сущность педагогического руководства семейным воспитанием // Педагогические проблемы руководства семейным воспитанием. – М., 1980. – С. 11-12.
5. *Дробницкий О.Г.* Понятие о морали. – М.: Наука, 1974. – 387с.
6. *Дубровина И.В., Круглов В.С.* Психологические аспекты формирования ценностных ориентаций и интересов учащихся // Ценностные ориентации и интересы школьников. - М.: НИИ ОП, 1983. – С. 27-36.
7. *Кон И.С.* Открытие «Я». - М.: Политиздат, 1978. – 367с.
8. *Рубинштейн С.Л.* Проблемы общей психологии / Отв. ред. Е.В. Шорохова. – М.: Педагогика, 1976. – 416с.
9. *Столин В.В.* Самосознание личности. – М.: Изд-во МГУ, 1983. – 286с.
10. *Сухомлинський В.О.* Вибрані твори в 5-ти томах. Т. 3, К., 1977. – 669 с.
11. *Титаренко В.Я.* Семья и формирование личности. – М.: Мысль, 1987. – 352с.
12. *Фельдштейн Д.И.* Психология современного подростка. – М., 1987. – 240 с.

13. Харламенкова Н.Е. Самоутверждение подростка. – М., 2007. – 384 с.
14. Шорохова Е.В. Проблемы «Я» и самосознание // Проблемы сознания. Материалы симпозиума. – М., 1966. – С. 217-228.
15. Саморегуляция и прогнозирование социального поведения личности под ред. В.А.Ядова.- Л., - 1979, - 264 с.

В статье раскрыта сутність духовних цінностей підлітків і старшокласників. В результаті проведеного дослідження виділені фактори, впливаючі на розвиток духовності, представлена характеристика структурних елементів духовної сфери, розроблена методика, з допомогою якої стала можливою реалізація поставлених задач.

In the article psychological essence of spiritual values of youth and their parents is described. As a result of the conducted research factors, influencing on development of the conducted research factors, influencing on development of spirituality, are selected, description of structural elements of spiritual sphere is presented, and created new method with which realization of tasks of education of spirituality became possible by.

Статтю подано до друку 20.12.2011.

© 2012 р.

О.В.Зінченко (м. Глухів)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ОСНОВНИХ ПОТРЕБ ОСОБИСТОСТІ В ІНТЕРВАЛІ 17-19 РОКІВ І ЇХ ЗВ'ЯЗОК ІЗ КРИЗОЮ ІДЕНТИЧНОСТІ

Постановка проблеми. Характеристика вікових періодів розвитку завжди була важливим завданням психологічної науки. На сьогодні, дослідження цієї проблеми є актуальним у контексті феномену вікових криз – визначальних етапів для виникнення новоутворень і розвитку особистості. Цей напрямок розробляється з початку ХХ століття як західними психологами (Ш. Бюлер, Е. Келер, Е. Еріксон), так і вітчизняними (П.П. Блонський, Л.С. Виготський, А.Б. Залкінд, Г.А. Фортунатов, М.В. Соколов, В.М. Поліщук). Результатом психологічних досліджень у цій галузі є теоретично й експериментально обґрунтована теорія, але завершеною її назвати не можна, оскільки рівень наукового розкриття змін психічної структури щодо різних перехідних періодів онтогенезу є нерівномірним. Відтак, якщо концепція криз 1-го, 3-х (Л.С. Виготський), 7-ми, 13-ти років (В.М. Поліщук) є розробленою, то уявлення про симптомокомплекс і значення подальших вікових криз – 17-ти, 21-го, 30-ти, старості – до кінця не з'ясовані. Особливо гостро постає питання дослідження кризи ідентичності старшого шкільного віку, зумовлене зміною стратегії навчально-виховної роботи, впровадженням індивідуального підходу і реформуванням системи вищої освіти. Досліджуючи особливості цього періоду, слід пам'ятати про соціальну ситуацію розвитку юнацького віку, складність і нестабільність якої викликає низка чинників – закінчення школи, вибір професії, формування життєвих планів, вступ до вищого навчального закладу. Усе це відображається на змінах структури психіки юнаків і дівчат, особливо їх спонукальних сил, які визначають спрямованість особистості. На наш погляд, у теоретичних джерелах недостатнім є висвітлення психології старшої юності (період 17-25 р.).

Отже, розкриття окресленої проблеми є передумовою для вирішення таких завдань: 1) створення цілісної теорії розвитку потребнісно-мотиваційної сфери у юнацькому віці та